

SAJANDISÜNDMUS

MAIE LIPLAP

Saabunud sajandivahetus ärgitab heitma pilku möödunudle. Ehk on see vanematele inimestele tunnuslik, et laskutakse mälestustesse, püütakse teha kokkuvõtteid elust, leida olulist. Elu järjepidevus ju seisnebki kogemuste ja mälestuste edasiandmises, eks ole selles ka meie kultuurilugu. Tartu Parkinsoni Haiguse Seltsi jaanuari- ja veebruarikuu ümarlauas oleme heitanud mälestusi ja tahame neid ka teistele jagada.

ERNA KASPER - (81)

Meeldejäavamaks eluperioodiks oli lastekoduaeg. See oli Jaama tänava lastekodu (praegune Lasteteatri maja), kus ta oli juba 5-aastaselt kasvandik, siis kasvataja, siis juhataja. „Kõik aastmed sai läbi tehtud”. Ema oli kogemata joonud seebikivi, elas veel aasta ja suri. Lapsed olid juba lastekodus. „Kasvatajad olid saksa tanted. Ema matusepäeva õhtul viis kasvataja mind välja, näitas ühele tähtedest ja ütles, et see on ema täht. Sestpeale käisin ikka õhtuti väljas, et emale muredest kaevata. Koeruste eest anti ka vitsa.

See väikelastekodu oli seltskonnadaamide eralõbu, näiteks pr Tõnisson oli üks toetaja; pr Ella Treffner õpetas edaspidi kasvatajaametit”.

Proua Erna Kasperile on juba lapseeast jäänud südamesse ja meelde luuletus, mida ta loeb kodus valjusti igal vabariigi aastapäeval. Tal on kahju, et hilisemas elus pole seda kusagil näinud ega kuulnud:

„Kus on minu isamaa?”
küsib väike Jaan.
Millal sinna saab?
Sääl, kus Sinu isa-ema
sündinud, kasvanud
ja kus Sina nende hoolet
oled sirgunud.
Eesti on Su kodumaa,
pealinnaks Tallinn.
Olgugi, et väike ta,
meile kõige kallim.

LEHTE REPP (76)

„Kõige eredam ja meeldejäavam on lapsepõlv. Vanemad olid tublid ja töökad. Elasime Ööbiku tänavas, meid oli 6 last, isa oli pottsepp, ema kodune. Vabadussõjas võitlemise eest anti isale asundustalu Kardla külla. Läksime sinna - jumala tühi maa. Esimene öö magasime metsas kuuse all. Isa ehitas alul laudadest peavarju, siis sauna. Väiksemad lapsed olid kodus, mina hakkasin 8-aastaselt võõra juures karjas käima.

Maa-elus meeldis eriti see aeg, kui sügis- ja talveõhtutel olid loomad toidetud ja peeti videvikku, tuld ei võetud veel üles. Ema-isa olid lauluinimesed, kogunesime nende ümber, väiksem istus ema süles ja laulsime. Vanemad pidasid plaane, mida kevadel külvata ja kuhu. Sõda rikkus selle loo ja laulu ära. Isal oli maja materjal valmis, et pojad aitavad ehitada. Plaanis oli ka uus laut ja saun. Isa arreteeriti 1940.a. Algul oli Patareis, siis viidi Venemaale ja sinna ta jäigi. Vanem vend sattus võimude vahetusel metsavennaks ja hukkus, noorem vend langes Punaarmees Mäksa lahingus 1944.a. septembris.

Kolhoosis polnud midagi teha. Noored tulid linna. Ema jäi kolhoosi, koju toodi aasta viljapalk: väikeses kotikeses üle öla mõned kilod teri.”

EHA-KAMILLA KERNER (70)

Pr. Ehale on meelde jäänud raske lapsepõlv ja praegu ta imestab, et kuidas ometi väike laps sellega toime tuli. Ema suri, kui Eha oli 4-aastane. Laps jäi vanaemale kasvatada. See oli Laatre

vallas Õrul.

„Meeles on suur maasikamaa ja mina läbi selle, pea verine, kodu poole minemas." Nimelt mänginud karjapoiss lehmaketiga, andnud teise otsa tüdruku kätte ja hakanud ketti keerutama. Aga kett käis lapsele vastu pead, armid on tänaseni näha.

„Kui olin 7-aastane, suri vanaema, aga lehmad tahtsid lüpsma. Naabrinaine tuli küll appi, aga mina hakkasin ka lüpsma. Jäin nüüd vanaonu hoolealuseks. Meeles on esimene saiategu. Tainast sai pesukausi täis, nii palju polnud vaja, üks koerad aitasid süüa. Kooli läksin 10-aastaselt, ei teadnud ühtki tähte, keegi polnud õpetanud. Kord tõstsin pliidilt kartulitega keeva raudpaja maha leekivile, pada läks ümber savipõrandale. Põletasin oma jalad, valged villased sukad olid veel jalas. Haavadele toodi lund peale."

Meeldivaks lapsepõlvemälestuseks on Ehale rahuliku valge hobusega ratsutamine.

VAIKE BRIKKERile (68) on meelde jäänud sõjasündmused Sondas, kus ta elas oma perega 2-korruselises raudteemajas ja oli üheks elavaks tunnistajaks 5.juulil 1941 Sonda jaamas toimunud.

„Olime väljas. Saksa lennuk tuli nii madalalt, et oli näha, kuidas lendur viipas käega - minge minema. Aga üks jaamas seisid vene haavatute rong ja laskemoonavagunid. Pommid hakkasid lendama. Esimene pomm tuli jaamataguse maja aeda, teised 3 teedale, kus seisis rongid. Haavatute rong sai pihta. Taeva poole lendas kõik võimalik: maa, vagunud ja neis leiduv kraam, mida veel mõni aeg rippus puude otsas. Tuli jõudis vaguniteni, kus oli laskemoon. Meremiinidega vagunid jõuti õnneks enne Aseri haruteele lükata." Põlesid jaamahooned. Pr.Vaikel on meeles, kuidas päästetöö mõllus vanaema valjuhäälselt Jumalat appi palus. Pärast 1945. aastat tuli Vaike Sondast Tartu Õpetajate Seminari.

AINO RAAMAT (71, surnud 1997) MAIE LIPLAP (65)

Meenutan sündmusi, mis, arvan, oleksid olnud mäletamist väärt ka minu õele Ainole, kes oma elu 20 viimast aastat põdes Parkinsoni haigust.

Meie isa ostis 1937.a. Avinurmes aiandi suurusega 0,67 ha, millel peale eluhoonete olid 3 suurt köetavat triiphoonet, milles juba talvel hakati kasvatama tomateid, kurke ja igasuguseid taimi. Kogu see aed, välja arvatud kiigeplats ja marjapõõsaste väljak, oli üles haritud - mullal. Taimelavad, peenrad, kõnniteed nõudsid hoolt ja tööd. Aiatöolisteks olid isa, ka ema, õde Aino hakkas seal juba lapseas tööle, kasutati 1-2 palgalist. Aiasaadusi saadeti rongiga Tallinna jm.

Ilus oli meie aed, eriti suvel: laiad ja pikad kõnniteed, mida ääristasid lillepeenrad. Kasvas seal ka selliseid lilli, mis meil Eestis vahepeal üsna kadunud olid, näiteks glarkiad, ööküünlad, kampanuulad, reseedad, mis õhtul hakkasid hästi lõhnama; kiigeplatsi ümbritsesid kohhiad. Veel oli palju sorte gladioole, lõvilõugu jms.

Seda ilusat ja hoolitsetud kodu tabas esimene krahh 1941.a. juulis, kui suurtükitle toel tulid sakslased ja põletasid pool Avinurme alevist, nende seas ka meie maja, kõrvalhoone ja ühe triiphoone. Elupaika tuli nüüd jagada kahe koha vahel, edasi-tagasi rändajad olid isa ja Aino.

1944.a. sügisel sai Avinurme jällegi sõja tallermaaks. Siis põles meie elamine kõik maani maha. Aino jutust tean, et pärast 20.septembri lahingut koos oma vanema sõbrannaga leidsid nad meie aiast langenuid, vaatasid nende taskutest aadresse ja Eesti poiste kodudesse saadeti surmasõnum. Hilissügisel tulid ühele poisile vanemad järele.

Isal oli ikka veel jõudu taas ehitada üles kõrvalhooned ja vanale vundamendile uus suur elumaja. Ainost sai lõpuks tööstuskaupade kaupluses müüja.

Nüüd tuleb tunnistada, et see meie kunagi viimseni hooldatud ilus aed on tänaseks mahajäetud ja meie töövaeva tulem pudeneb laiali. Jääb ainult mälestus.

KARMEN ILUS (73)

Tema mälestused viivad meid Leningradi, kus Karmeni isa töötas sadamas, võttis vastu välismaa laevu, oskas 9 võõrkeelt.

Pr. Karmen meenutab: „1937. aasta 13.novembril võeti mult isa - arreteeriti. Öösel isa tuli minu voodi juurde ja ütles: „Pea meeles, ma pole midagi kurja teinud."

Mind tunnistati rahvavaenlase tütreks. Isast ei saanud me mingeid teateid. Alles 1963.a. sain teada, et isa lasti maha 1938.a." 1941 aasta septembris algas Leningradi blokaad.

Karmen jätkab: „Anti 125g leiba inimese kohta päevas. 20. dets tuli meie suurde peresse esimene surm. 2.jaanuaril 1942 suri ema, samal päeval nõbu, paari päeva pärast vanaema. Kui ema ära suri, viisin venna lastekodusse, kus ta ka lõpuks suri. 18-aastane vend suri veebruaris. Olin 14-aastane, õnnestus evakueeruda koos tädi ja tema 2 pojaga. Enne sai juudile leivapätsi eest klaver

antud. Reisil lõunasse juhtus tragikoomiline lugu. Oli peatus Rostov Na Donu. Et kõigil olid kõhud lahti ja väljakäigu järjekord pikk, läksin hädale rongi taha. Ametnik tuli juurde - trahv 36 kopikat. Hakkas kviitungit kirjutama ja kogu selle õiendamiseks läks aeg ja ešelon sõitis minema. Minu käes olid meie pere toidutalongid. Oli 2 ööd ja päeva sekeldust, enne kui omadele Staliningradis järele jõudsin. Olin omadega läbi, pandi haiglasse. Kui esimesed laskmised algasid, viidi meid Kislovodskisse, kus jäime 5 kuuks sakslaste kätte. Pärast sakslasi sai tädi õpetajaks ja mind pandi lasteaeda, et kasvata lapsi linnamoodi - nii öeldi."

Eluaegsed armid sai Karmen kaukaasia lambakoortelt, kui ta oli läinud kütteks maisivarsi korjama. Tal oli vaja üle tee kodu poole minna, kui tuli 2000-pealine lambakari. Tüdruk ei kärsinud oodata ja hakkas läbi lambakarja otse minema. Siis tormasid kallale 5 suurt koera ja puresid talle 30 haava.

1945.a. tuli Karmen Eestisse, hakkas õppima Tallinna majandustehnikumis, mis enne oli olnud poiste kaubanduskool ja kus oli õppinud ka tema isa. „Saatused teed on imelikud," lõpetab Karmen ja soovib: „Liikuge, kuni jõuate."

KAAREL VEERMAA (61) meenutab: „Minu elu on kulgenud 20.sajandi teisel poolel. Mälestused algavad viimasest sõjast. Silmade ees on praeguseni pilt ajast, kui venelased olid sisse tulnud. Oli varajane hommik. Läksin kööki. Isa seisis keset kööki, vene sõdur püssiga juures. Toimus röövimine. Ema andis neile toiduaineid. Mäletan Venemaalt tulnud kotipoisid, metsavendade kokkupõrkeid võimudega. Et olen lapsest saadik kokku puutunud põllumajandusega, oli loogiline asuda õppima EPA-sse. Sellest ajast on märkimisväärne uudismaadel käik 1958.a."

Viimase aja ilusa mälestusena meenutas hr. Veermaa ekskursiooni Viini eelmise aasta sügisel, kus talle eriti meeldisid Viini ümbruse metsad. Oma kodus dendroloogia-aia rajajana oskas ta seal tähele panna erinevaid värve, kasekollanegi olevat teistsugune kui meil Eestis.

Lõpetuseks. Jääb mulje, et enamasti on just II maailmasõjaga seotud sündmused jätnud inimeste ellu jälje. Selle teema juurde pole jutustajaid õhutatud. Räägiti sellest, mis pähe tuli, kui oli öeldud märksõna „sajandisündmus".

Võib-olla võiksime jätkata selle sarja lugudega. Mida arvate?